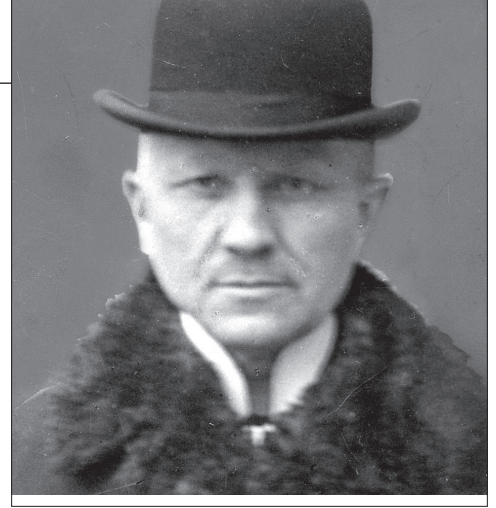

Stefan Ossowski

– elektryk, energetyk, minister przemysłu

Stulecie odzyskania niepodległości Polski jest naturalną okazją, także dla środowiska energetyków, aby przypomnieć osoby, które czynnie brały udział w tworzeniu zrębów II RP. Wśród postaci zasługujących na przypomnienie należy przedstawić dr. inż. Stefana Alfreda Ossowskiego, inżyniera elektryka, doktora nauk technicznych, energetyka, ministra przemysłu i handlu, przemysłowca i bankiera, mającego duży udział w elektryfikacji kraju. Kolejne jego życia są także znamienną ilustracją trudnej i nie wolnej od błędów drogi formowania się naszej państwowości po 1918 r.

Ubogi ziemianin

Ten śródtytuł brzmi jak oksymoron, bowiem ziemianin nie powinien być biedny. W tym przypadku jednak jednoznacznie oddaje dość mizerny stan finansowy rodziny Ossowskich. Stefan Ossowski urodził 9 września 1874 r. w Borzyminie, niewielkiej miejscowości powiatu rypińskiego. Współcześnie też zamieszkałej przez niewielu, bo zaledwie kilkuset mieszkańców, gdzie nikt nie pamięta, że ich krajan był znaczącą postacią w II RP. I nawet tutejsza szkoła podstawowa nie nosi Jego Imienia, ani nawet jego ciotecznej brata, ks. prymasa Aleksandra Kakowskiego.

Stefan był najmłodszym z dziesięciorga dzieci Pauliny z Batogowskich i Fortunata Ossowskiego herbu Dołęga, który zmarł, kiedy on był jeszcze małym dzieckiem.

Uczęszczał do V Gimnazjum Filologicznego w Warszawie i – ze względu na trudne warunki materialne – musiał utrzymywać się z udzielania korepetycji. Otrzymał promocję do klasy ósmej, ale za działalność patriotyczną w kółkach samokształceniowych został ze szkoły relegowany i kontynuował naukę w gimnazjum męskim w Płocku, gdzie w 1894 r. uzyskał maturę.

W doborowym towarzystwie

Ukończył studia na Wydziale Budowy Maszyn Szkoły Politechnicznej we Lwowie w 1899 r. i do 1901 r. był asystentem w Katedrze Mechaniki i Budowy Maszyn. Jej kierownikiem był, późniejszy rektor uczelni, prof. inż. Tadeusz Fiedler, autor monografii „Teoria maszyn ciepłych” i właśnie z jego kręgu wyszli wybitni termodynamicy i energetycy: Wiesław Chranowski, Zygmunt Ciechowski, Bohdan Stefanowski, Roman Witkiewicz, Stanisław Ochęduszek, Wiktor Wiśniowski, Robert Szewalski i inni. Stefan Ossowski rozpoczął specjalizację w dziedzinie turbin wodnych. A dopomogła mu w tym decyzja galicyjskiego Wydziału Krajowego we Lwowie, kierowanego przez marszałka Andrzeja Kazimierza Potockiego, który w 1902 r. wydelegował go do Szwajcarii aby się zapoznał ze stanem tamtejszej hydrotechniki. W Szwajcarii inż. Ossowski zetknął się z Gabrielem Narutowiczem, nawiązując z nim bliskie kontakty naukowe i osobiste. Pracował we Fryburgu w fabryce turbin i wtedy poznał też Ignacego Mościckiego, któremu skutecznie pomagał w zdobyciu funduszy na badania nad otrzymywaniem kwasu

azotowego z powietrza. Na stałe do kraju powrócił w 1907 r. i w tymże samym roku otrzymał tytuł doktora nauk technicznych w Szkole Politechnicznej we Lwowie na podstawie dysertacji „Obliczenie i konstrukcja amerykańskiej turbiny Francisa”. Następnie dr inż. Ossowski uczył w Państwowej Szkole Przemysłowej w Krakowie aż do 1919 r. (formalnie był jej profesorem do listopada 1920 r.).

Trudny „splaw kilowatów”

Dr inż. Stefan Ossowski specjalizował się w elektrowniach wodnych. Bardzo aktywnie zajmował się kwestią – jak się to wtedy określało – wyzyskania sił wodnych, zwłaszcza Dunajca. Pomysł na piętrzenie Dunajca i wykorzystanie energii jego wód do produkcji prądu elektrycznego sięga początków XX stulecia. Stefan Ossowski, wspólnie z inż. Karolem Pomianowskim, profesorem politechniki lwowskiej, w 1910 r. opracował wstępny projekt budowy hydroelektrowni i zbiornika wodnego Szczawnica-Jazowsko. Oddajmy Mu głos: *Zdecydowaliśmy (z K. Pomianowskim – p.m.) że po otrzymaniu koncesji, opracuje projekt szczegółowy i pokieruje budową prof. Gabryel Narutowicz z Zurichu, światowy specjalista – hydrotechnika*. W ten sposób do współpracy zaproszono, późniejszego pierwszego prezydenta Polski, Gabriela Narutowicza. Hydroelektrownia miała zaopatrzać w tanią energię tereny od Nowego Sącza po Kraków. Miała też zasilać projektowane linie kolejowe: Stary Sącz – Szczawnica – Nowy Targ oraz Wieliczka – Myślenice – Mszana Dolna. Zakładano, że będzie dostarczać energii do produkcji nawozów azotowych, dotychczas importowanych. Taką fabrykę w Galicji chciał założyć prof. Ignacy Mościcki, w przyszłości również prezydent RP.

W styczniu 1911 r. Ossowski uzyskał – ważną na dziewięćdziesiąt lat – prawomocną koncesję. W kwietniu 1912 r. przedstawił władzom miast: Krakowa i Nowego Sącza projekt techniczny budowy elektrowni, sporządzony przez Narutowicza. Obliczono koszty budowy na siedemnaście milionów koron. Projekt był mocno popierany przez m.in. władze Nowego Sącza i szerokie grono specjalistów, w tym z tytułami profesorskimi. Oponentami S. Ossowskiego, byli z kolei, prof. Gabriel Sokolnicki ze Lwowa, czy dyrektor kopalni w Sierszy i autor artykułów w „Czasopiśmie Górniczo-Hutniczym”, Antoni Schimitzka. Polemizował z koncepcją Pomianowskiego, Narutowicza i Ossowskiego w poczynym krakowskim „Czasie” (nr z 2, 3 i 4.IX.1912 r.), na co Ossowski zamieścił odpowiedź w nadzwyczajnym dodatku do „Czasu” (nr z 20.IX.1912 r.) i wydał ten tekst jako broszurę pn. „Centrala wodna w Jazowsku”, (Kraków 1912 r.). Władze Krakowa uznały jednak koszt budowy za zbyt wysoki i projektu Ossowskiego nie poparły, a wybuch I wojny światowej oddalił jego realizację. W marcu 1918 r. S. Ossowski odstąpił gminie m. Nowy Sącz koncesję na budowę hydroelektrowni Jazowsko-Szczawnica. W czerwcu 1919 r. władze polskie zatwierdziły projekt budowy elektrowni wodnej w Szczawnicy-Jazowsku. Jednak postępujący kryzys finansowy (galopująca inflacja), bankructwa fabryk, skutkujące

m.in. zmniejszeniem się zapotrzebowania na energię elektryczną zawiesił realizację wielu projektów gospodarczych, w tym i hydroelektrowni w Jazowsku. Znamienne, że w czasie II wojny światowej, Niemcy jednak uruchomili w 1943 r. elektrownię w Rożnowie i podjęli też zamiar skorzystania z polskich planów zbudowania hydroelektrowni w Jazowsku.

Natomiast dr. Ossowskiemu dało się urzeczywistnić inny projekt. W 1913 r. przy współudziale Jana Kantego Steczkowskiego, stworzył Komitet Budowy Fabryki Związków Azotowych w Borach pod Jaworzniem, w oparciu o patenty I. Mościckiego. Prowadził te zakłady w latach 1914–19 jako administrator, przy współpracy technicznej I. Mościckiego.

Ministerialne sukcesy

W dniu 10 marca 1922 r. S. Ossowski został ministrem przemysłu i handlu po rekonstrukcji gabinetu dokonanej przez premiera Antoniego Ponikowskiego. Na stanowisku tym pozostał również w następnym rządzie Artura Śliwińskiego (26–31.VII.1922 r.). Dnia 13 stycznia 1923 r. powrócił jako minister przemysłu i handlu w rządzie Władysława Sikorskiego. Po objęciu urzędu w 1922 r. S. Ossowski sprawnie kontynuował prowadzoną przez swego poprzednika Henryka Strasburgera politykę unifikacji spraw przemysłu i handlu w skali całego państwa. Do ważniejszych i niezaprzeczalnych osiągnięć S. Ossowskiego należało też przyjęcie przez Radę Ministrów (RM) jego wniosku (kwiecień 1922 r.) o utworzeniu Urzędu Rady Marynarki Wojennej w Wolnym Mieście Gdańsku i wniosku (zgłoszonego jeszcze przez Strasburgera) o przekazanie w gestię ministra przemysłu i handlu eksploatacji portu gdańskiego. Na okres jego urzędowania przypadło objęcie przez Polskę części Górnego Śląska. Łączyło się to z nowymi zadaniami i uprawnieniami S. Ossowskiego, związanymi m. in. ze sprawami gospodarowania na Górnym Śląsku, wydobyciem węgla kamiennego i produkcją koksu. RM przyjęła (24.VI.1922 r.) wniosek S. Ossowskiego dotyczący utworzenia w Katowicach Wyższego Urzędu Górniczego.

Dnia 26 czerwca 1922 r. podpisał S. Ossowski polsko-szwajcarską konwencję handlową, która normowała stosunki gospodarcze obu państw i obowiązywała do końca okresu międzywojennego. Udało się też Ossowskiemu doprowadzić do ponownego przyjęcia przez RM (marzec 1923 r.) niezadowolonego przez Sejm Ustawodawczy projektu uzupełnienia ustawy górniczej w sprawie zezwolenia na poszukiwania rud żelaza, cynku, ołowiu i miedzi oraz węgla kamiennego bez zgody właścicieli gruntów.

Fala krytyki

W lutym 1923 r. S. Ossowski wyodrębnił Wydział Naftowy z Departamentu Górniczo-Hutniczego Ministerstwa Przemysłu i Handlu; jednocześnie wystąpił z inicjatywą w kwestii podniesienia stawek celnych na lonty górnicze (produkowała je fabryka firmy „Azot” w Jaworznie). Obie te sprawy w połączeniu z wiadomościami o powiązaniu dyrektora Państwowych Zakładów Naftowych „Polmin” ze spółkami prywatnymi wywołały jednak falę krytyk i podejrzeń w stosunku do S. Ossowskiego. Jeden z dyrektorów w Ministerstwie Przemysłu i Handlu, Henryk Tennenbaum wystosował protest do premiera W. Sikorskiego. Komisja śledcza powołana przez S. Ossowskiego w związku z zarzutami wobec PZN „Polmin” uznała się za niekompetentną do badania sprawy Tennenbauma jako podwładnego S. Ossowskiego. W dniu 26.V.1923 r. wraz z całym gabinetem S. Ossowski podał się do dymisji; pełnił swoje funkcje do chwili powstania 28 maja nowego rządu.

Był też S. Ossowski dyrektorem Banku Małopolskiego (do końca 1921 r.) oraz członkiem rady i zarządu powstałej w 1920 r. Fabryki Lokomotyw w Chrzanowie. W 1923 r. był członkiem Rady Zarządzającej i Komitetu Wykonawczego Zakładów Mechanicznych „Ursus” S.A., członkiem zarządu i Rady Nadzorczej przedsiębiorstwa Przemysł Chemiczny w Polsce S.A. w Zgierzu i nadal władz fabryki związków azotowych w Jaworznie i Fabryki Lokomotyw w Chrzanowie.

W okresie od 30.V.1924 r. do 31.V.1927 r. S. Ossowski był członkiem, a następnie wiceprezesem Rady Nadzorczej Banku Gospodarstwa Krajowego (BGK) w Warszawie, a od 18.VI.1926 r. pełnił funkcję prezesa zarządu. Pełnił także funkcję stałego konsultanta Banku w sprawach gospodarczych. Jako przedstawiciel BGK podpisał w 1925 r. z American European Utilities Co. (AEU) umowę o udzieleniu AEU opcji do 1 marca 1926 r. na elektryfikację znacznej części Polski. W końcu marca 1927 r. H. Tennenbaum ogłosił broszurę „Skomercjalizowana racja stanu. Groteska polityczno-gospodarcza na tle stosunków polskich”. Była to ostra krytyka szkodliwej – zdaniem autora – dla interesów państwa działalności S. Ossowskiego, zarówno w Ministerstwie Przemysłu i Handlu, jak i w BGK. S. Ossowski zwrócił się do Prezydium RM o wdrożenie dochodzenia z powodu zarzutów postawionych mu przez Tennenbauma. RM powołała 8 kwietnia 1927 r. specjalną komisję dla zajęcia się tą sprawą, która w 1928 r. opublikowała sprawozdanie „Opinia Komisji [...] o zarzutach postawionych [...] S. Ossowskiemu w Broszurze H. Tennenbauma...” (W. 1928), w której uznała czystość intencji i działania dr. inż. Ossowskiego, lecz zarzuciła mu nieprzestrzeżenie formalnego załatwiania spraw.

Pod znakiem elektryfikacji

W 1928 r. był jednym z założycieli Zjednoczenia Elektrowni Okręgu Radomsko-Kieleckiego S.A. (ZEORK) i do śmierci jego prezesem. ZEORK dysponował kapitałem zakładowym 5,1 mln zł, złożonym przez trzech udziałowców: Towarzystwa Starachowickich Zakładów Górniczych, (od 1925 r. S. Ossowski sprawował funkcję wiceprezesa zarządu tegoż Towarzystwa), Państwową Fabrykę Prochu w Pionkach i Państwową Wytwórnnię Uzbrojenia w Warszawie. Właściwą działalność eksploatacyjną ZEORK rozpoczął w 1930 r. W okresie 1930–36 ZEORK zelektryfikował 183 miejscowości, jego głównym odbiorcą było później 460 zakładów przemysłowych COP. Rozpoczętą w kwietniu 1935 budowę pierwszego odcinka polskiej państwowej sieci najwyższego napięcia 150 kV z Mościc do Starachowic ZEORK ukończył już po śmierci dr. inż. Stefana Ossowskiego, w końcu 1937 r.

Stefan Ossowski zmarł 22 marca 1936 r. w Warszawie, pochowany został na cmentarzu Powązkowskim. Za swą działalność na niwie państwowej i przemysłowej odznaczony był Orderem „Polonia Restituta”.

Marek Bielski